

EKKLESIA AMSTERDAM zondag 31 juli 2022

Mensheid op aarde

Alex van Heusden

Vijf dagen zijn verstreken. De zesde dag van de schepping is aangebroken. God concentreert zich tot het uiterste, hij gaat in majesteitelijk 'wij' spreken, want hij wil een partner, een aardebewoner die de aarde beheren kan, dat wil zeggen: de chaos temmen, de aarde maken tot een bewoonbare plaats.

Met deze bedoeling voor ogen schiept God 'mensheid' (in het Hebreeuws staat *adám*), dat wil zeggen elke mens en alle generaties, iedereen, Elckerlyk. Alle mensen die nu leven zijn *adám*, evenals alle mensen die geleefd hebben en alle mensen die na ons komen. Eén grote menselijke familie. Niet ieder voor zich maar allen met en voor elkaar, in onderlinge verbondenheid.

De tekst speelt met enkelvoud en meervoud: 'beeld van God schiep hij hem (enkelvoud), mannelijk en vrouwelijk schiep hij hen (meervoud). De strekking van de tweede regel, 'beeld van God schiep hij hem', is niet dat de mens een man is, ook al staat hier 'hem'. Ook in het Hebreeuws is 'mens' een mannelijk woord. Dat is enkel grammaticaal zo, niet anatomisch, en dat wordt bevestigd in de derde regel, 'mannelijk en vrouwelijk schiep hij hen'.

Er staat niet, zoals bij de planten, de gewassen en de dieren, 'soort na soort', dat wil zeggen: geen raciaal onderscheid, maar mensheid als eenheid, niettegenstaande alle onderlinge verschillen. Wél 'mannelijk en vrouwelijk', maar niet 'man en vrouw'.

Dat God mensheid schiept die 'mannelijk en vrouwelijk' is, betekent dat ieder mens 'mannelijk en vrouwelijk' is en dat 'een van beide' niet wenselijk is. De verteller heeft iedere zweem van dominantie van de man over de vrouw, of omgekeerd, van de vrouw over de man, willen vermijden. Volgens oude Joodse uitleg bestond de mens oorspronkelijk uit twee helften, uit twee 'zijden', de een mannelijk, de ander vrouwelijk. *Androgynie* dus - zoals Joodse leraren al vroeg hebben vastgesteld, en ook hedendaagse feministische critici graag benadrukken.

De mensheid, *adám*, ontvangt een opdracht: de schepping, deze aarde, bestieren. 'Beheers haar.' De Nieuwe Bijbelvertaling²¹ leest: 'Breng haar onder je gezag.' Dat is al een verregaande correctie op het bekende 'onderwerpt haar', waarvan de suggestie zou kunnen uitgaan dat de mensheid het recht heeft met de aarde te doen wat zij wil. Wat wij nu doen: de aarde kaalslaan, ons leefmilieu vernietigen. Maar de strekking is: breng de aarde in cultuur, behoed en dien de aarde; maar ook: laat je niet door de natuur overweldigen als was zij een goddelijke macht; weersta de verleiding van natuuraanbidding.

'Behoed en dien de aarde.' 'Behoeden en dienen' - deze twee werkwoorden treffen we aan in het tweede hoofdstuk van het boek *In den beginne*, het verhaal over de mens in de tuin. Daar lezen we (Genesis 2:15):

JHWH God nam de mens
en plaatste hem in de tuin van Eden
om deze te dienen en te behoeden.

Nu is het wel zo dat het Hebreeuwse werkwoord dat doorgaans wordt weergegeven met 'onderwerpen', een geweldsconnotatie heeft. Daar steekt een intentie achter van polemische aard. In allerlei scheppingsmythen uit de wereld van het oude Nabije Oosten heeft de natuur, de kosmos, een goddelijke status. Overal huisden goden, in elke boom, onder elke steen, in

wolken en regen, in bliksem en donder - al die goden even grillig en onberekenbaar. De mensen waren gedwongen die goden eer te bewijzen door hen offers te brengen om hen zo te manipuleren en gunstig te stemmen.

En ook, in die scheppingsmythen, is de mens een toevallig nakomertje. Onbeduidend, klein, nietig. Geboetseerd met geen ander doel dan de goden te dienen, hen te voeden, allerlei taken voor hen te verrichten, in gelaten onderwerping. Mensen geboren als slaven, werktuigen van de goden die met de mensen doen naar believen.

En als het zo is dat er naar de smaak van de goden veel te veel mensen de aarde bevolken die zoveel lawaai maken dat de goden er niet van kunnen slapen - wat dan? Dan sturen de goden een vloed van water over de aarde om de menselijke populatie tot een aanvaardbaar minimum terug te brengen. Welterusten, goden.

Zo niet, zegt de bijbel. Dat is niet menselijk, niet menswaardig. En mensen moeten zich op hun beurt niet gedragen als goden - geen greep naar de macht, geen absolute zeggenschap van mensen over mensen. Ook in de wereld van vandaag gedragen vele mensen zich als goden - zelfs met de bijbel in hun hand, als dat zo uitkomt.

Is nu het beste voor het laatste bewaard? Is de mens de 'kroon op de schepping'? Of, anders gezegd: de maat van alles wat is op deze aarde? *Homo sapiens*, zelfs *homo homo sapiens*, die ook nog eens *homo ludens* is, de 'spelende mens' die naar hartenlust en ongeremd zijn goddelijke gang mag gaan en alles naar zijn hand zetten?

In de tradities van Jodendom en christendom heeft in de loop van de geschiedenis die opvatting zich stevig verankerd: dat de mens de kroon is op de schepping. Geschapen op de zesde dag, na al het andere, ook nog eens naar beeld en gelijkenis van God - wat dat ook precies mag betekenen. De geschiedenis laat ons zien waartoe die opvatting heeft geleid. De mensheid op aarde heeft de aarde gebracht tot dicht aan de rand van de afgrond. We weten nu: de mens staat niet boven al het andere dat is en leeft op deze aarde - dat wat we doorgaans 'natuur' noemen. Maar hoe definieer je 'natuur'? Niet zo eenvoudig. Als we de aarde in cultuur brengen - wat betekent dat voor de natuur? Hoe zien we de relatie, bijvoorbeeld, tussen natuur en agricultuur? In de huidige discussie rond de plaag van stikstof en de realiteit van het boerenprotest staat deze vraag op de voorgrond. Maar intussen, en daar hebben de boeren een punt, mag de desastreuze werking van vervuilende industrieën niet buiten schot blijven. Net zo min als de 'footprint', zoals het heet in goed Nederlands, die ieder van ons neerzet op de grond van de aarde.

Het is een lange, hete zomer. Het wordt een lange, hete herfst. Intussen is het vijf over twaalf.

Even nauwkeurig lezen. Volgens het verhaal is de mensheid geschapen op de zesde dag. Is nu het beste voor het laatste bewaard? Maar op de zesde dag volgt de zevende, zoals ons is voorgelezen. Over de voltooiing van de hemel en de aarde.

In dit tekstfragment is er drie keer sprake van 'de zevende dag', een rond, symbolisch getal dat uitdrukking geeft aan de voltooiing van de schepping. 'Voltoeien' en 'laten rusten' horen in deze tekst bij elkaar: door ermee op te houden, het werk te staken - en dat is de betekenis van het Hebreeuwse *sjabat* - door te ontspannen, 'laten rusten', voltooit God zijn werk. De zevende dag wordt gezegend, evenals alle levende wezens - mens én dier - maar ook geheiligd, dat wil zeggen: apart gesteld. God onderhoudt de sabbat en dat mag de mens tot voorbeeld zijn. De rust die hij neemt, is een gebod tegen eindeloos zwoegen en sloven, tegen de tredmolen van veelal vervreemdende arbeid waaraan mensen onderworpen zijn. In de tijd

wordt ruimte gecreëerd voor ons mensen om op adem te komen, onszelf te hervinden. En niet enkel voor ons mensen - ook voor de dieren die voor ons werken. En elk zevende jaar moet het land, de bouwgrond, met rust worden gelaten - een maatregel tegen uitputting.

En nog dit. Volgens het verhaal is het niet de bedoeling dat de mens vlees eet. Wat wel? Veldgewassen, bomen met hun vruchten. Maar na de grote watervloed als de mensheid op aarde nieuw begin mag maken, lezen we (Genesis 9:3):

Alles wat beweegt en leeft
is voor jullie om van te eten
en ook alle groenten geef ik jullie.

Geen vegetariër meer, de mens. We mogen voortaan vlees eten. Een concessie? Joodse uitleg geeft als motief dat de mens zo compensatie vindt voor zijn geweldsdrift. Dat heeft intussen wel geleid tot al die megastallen in het Brabantse land. Iets om goed over na te denken. Over onze 'footprint' gesproken.

De voorbije week schreef Huub Oosterhuis een nieuwe liedtekst, met als titel 'Lied van de zevende dag'. Daar moet nog een melodie op. Maar die komt wel. Het refrein luidt:

De hemel vol vogels en sterren
nu is het even genoeg.

Het lied gaat zo:

Hij sprak op de zevende dag
Ik heb de lichten ontstoken
de aarde in mensen gegrondvest
de zeeën gespreid voor dolfijnen
de hemel voor vogels en sterren -
nu is het even genoeg
nu is het rusten maal rusten,
mijn sabbat, mijn zevende dag.

Jij die je krachten geeft
om aarde en hemel te hoeden
jij met de last op je schouders
te zorgen voor lichaam en ziel:
Ik schenk je de zevende dag
om jezelf te hervinden
dag van rusten maal rusten -
en dat wij vinden elkaar.

Zo moge het zijn.